

ELŐSZÓ

I. A nép nyelve felé fordulás

A *Nagy magyar tájszótár* – rövidítve NMTSz – keletkezésének és jellegének ismertetése előtt érdemes pár szóval bemutatni a nép nyelve iránti érdeklődés történetét.

Évszázadok óta közkeletű vélekedés hazánkban, hogy a nép nyelve az igazi, a tiszta, az érintetlen magyar nyelv. FALUDI FERENC költő, a tudatos stílusalkotó az 1700-as évek közepén határozott céllal fordult a nép nyelvéhez: új színeket és új árnyalatokat keresett. Az 1795-ben megjelent nevezetes *Debreceni grammatika* az elvet is kimondja: „nincs annál bizonyosabb, hogy a magyarok között, még eddig ugyan, a köznépnél vagy a tiszta magyarság”, mert „aki reá mehet, hogy derék dolgokat is, a magvas gondolatokat is, a köznépi nyelven ki tudja magyarázni; az éri el a mi ítéletünk szerint a tiszta és valóságos magyarsággal való beszédnek s írásnak a mesterségét”. Ugyanígy az egyszerű nép nyelvét dicséri CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY is: „keressétek fel a rabotázó [robotoló] együgyű magyart az ő erdeiben és az ő scytha pusztáiban [...], hallgassátok figyelemmel a danoló falusi leányt és a jámbor puttonost” (A hévség). És ugyanígy vélekedett Arany János és Petőfi Sándor is. Alapjában véve napjainkig elevenen élt az írók és az olvasóközönség körében az a gondolat, hogy a nép beszéde az igazi, hamisítatlan magyar nyelv, a magyar lélek hűségese kifejezője. IMRE SÁNDOR, a nagy pedagógus fogalmazza meg 1876-ban, hogy nyelvi, nyelvhelyességi kérdésekben döntő érv, hogy a köznépi használ-e egy-egy vitatott nyelvi jelenséget: „a nép nyelve lehet tekintély sokakban a nyelv rendszerére, különösbbe a hangoztatására [a kiejtésére], szófűzésre, szórendre nézve” (IMRE SÁNDOR: Nyelvtörténeti tanulságok a nyelvújításra nézve 73. o.).

A magyar nyelv iránt érdeklődők korán felismerték, hogy a magyar nyelv területi változatokra tagolódik. Észrevették, hogy az egyes magyar tájegységek nyelve hangjaiban eltér egymástól, és szóképzésterbeli különbségei is akadnak vidékenként. A nyelvvel tudatosan foglalkozókat mindig is érdekelték a tájszavak, a nép nyelvének e különleges elemei. Felismerték, hogy az egyes tájajknak megvannak a maguk saját szavai. Vajon miért alakulhatott ki például egy-egy gyógynövénynek akár tucatsal is több neve a magyar nyelvterületen? Hiszen a teának is gyakran használt *kamilla* neve vidékenként más és más: *katóka*, *kenyérmorzsa*, *marmancs*, *mátrafü*, *mesterfü*, *pipitér*, *piripara*, *székfü*, *szűzekanyja*, *teaburján*. Egyes vélekedések szerint ezt a nyelvi sokszínűséget elősegítette, hogy a gyógynövényeket sosem vitték országos vásárookra, elég volt, ha csak egy-egy kisebb tájegységben nevezték ugyanúgy az adott növényt.

Megbecsülve ezt a sokszínűséget, a 19. század elején a nagy nyelvújító nemzedék gyakran és szívesen bővítette a köznyelvi szóincset tájszavakkal. Így kerültek be és vertek gyökereket a köznyelvben, a reformkorban többek között a következő tájszavak: *betyár*, *bitó*, *hul lám*, *máglya*, *páholy*, *szamóca*, *szobor*, *tesped*. (TOLNAI VILMOS: A nyelvújítás 148. o.)

II. A nyelv területi változatossága

Minden nyelv folyton-folyvást változik. Elég, ha csak a szavak kikopására utalunk, vagy az új szavak születésére. A változás mellett a nyelvek másik tulajdonsága, hogy területenként más-más nyelvváltozatot használnak beszélői. Egyes nyelvek, mint például a német vagy az olasz esetében, igen jelentős a területenkénti nyelvi változatosság. A Kárpát-medencei magyar nyelvterület évszázadok óta viszonylag egységes, bármely területén élő beszélő megérti a távolabb élő társát. Erre már Mátyás király történése, GALEOTTO MARZIO is felfigyelt, és így fogalmazta meg: „A magyarok – nemesek, jobbágyok – majdnem egészen egyformán beszélnek, minden különbség nélkül: mindenütt egyforma a kiejtés, a szavak használata és a hangsúlyozás. [...] [A] magyarok azonban, mint említettem, egészen egyformán, vagy csak igen kis eltéréssel beszélnek. Ezért van azután, hogy egy magyar nyelven szerzett verset úr és paraszt, az ország szívében vagy határán, mind egyformán megért” (Mátyás király találó, bölcs és tréfás mondásairól és cselekedeteiről. 17. fejezet).

Természetesen az, hogy a magyar nyelvterületen élők megértik egymást, nem zárja ki, hogy ne volnának a magyar nyelvnek területi változatai – tájnyelvek, amelyek mind hangjaikban, mind szókészletükben, mind nyelvtanukban valamelyest különböznek egymástól. A magyar nyelv területenkénti szókészletbeli változatosságát közel kétszáz éve rögzítik szorgos gyűjtők tájszótárakban. Tájnyelvi atlaszok szemléletes módon térképlapokra vetítve jelenítik meg az egyes területeken használatos kiejtést és szóhasználatot.

A magyar nyelvterületet napjainkban – a *Magyar dialektológia* meghatározása szerint (264. o.) – a következő 10 nyelvjárási területre tagozódik:

I. Nyugat-dunántúli	VI. Tisza–Körös-vidéki
II. Közép-dunántúli, kistáji	VII. Északkeleti
III. Dél-dunántúli	VIII. Mezőségi
IV. Dél-alföldi	IX. Székely
V. Palóc	X. Moldvai

III. A Nagy magyar tájszótár előzményei, a korábbi magyar tájszótárak

A reformkor magyar nyelv felé fordulásának egyik eredménye az 1838-ban megjelent *Magyar tájszótár*. Az Akadémia kezdeményezésével, ma is példamutató nemzeti összefogással, sok lelkes és önkéntes szógyűjtő munkája nyomán született meg néhány év alatt a mű. A szótár közel 10 000 tájszónak adja meg a jelentését, és tünteti fel, hogy a magyar nyelvterület mely részéről küldték be. Az első magyar tájszótár megjelenését követő évtizedekben is folyt a népnyelv tanulmányozása, így aztán időszerűvé vált egy újabb tájszótár kiadása. A feladattal SZINNYEI JÓZSEF-et bízták meg. A két nagyalakú kötet 1893-ban és 1897-ben látott napvilágot, ugyan-csak *Magyar tájszótár* címmel. Az előszót – talán minden kor minden szótárszerzője nevében is – e mentegetődző sorokkal zárja SZINNYEI JÓZSEF szerkesztő: „El vagyok rá készülve, hogy sokan azt fogják mondani az új *Tájszótár*-ra: nem teljes; nincs meg benne minden tájszó, sem a benne lévőknek minden változatuk és jelentésük. És igazuk lesz. Ezért azonban a hozzáértők előtt nem kell magamat mentegetnem, mert azok tudják, hogy a nemteljesség közös fogyatkozása a világ valamennyi szótárának, nem véve ki még azokat sem, amelyeknek a címlapján ott büszkélkedik a »teljes« szó. Teljes szótárát csak holt nyelvnek lehet megírni. A ki valamely élő nyelvnek akarná megszerkeszteni a teljes szótárát, az a Danaidák vagy a Sisyphus munká-

jára vállalkoznék” (XI. o.). A szótár szakszerűségét és ma is hasznos voltát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 2003-ban a Nap Kiadó hasonló kiadásban ismét hozzáférhetővé tette.

A két háború között, 1935-ben jelent meg CSÚRY BÁLINT debreceni nyelvész nagy hozzáértéssel készített *Szamosháti szótára*. Annak ellenére, hogy ekkoriban vált divattá a falukutatás, sajnos az újonnan összegyűjtött nyelvjárási szavakat nem rendezték egybe egy újabb nagy tájszótárba. E kornak a nép és a népnyelv felé fordulásának irodalmi lecsapódása MÓRICZ ZSIGMOND *Rózsa Sándor* című regénye, amelyben a szereplők ö-ző nyelvjárásban, „szögediesen” beszélnek. A legenda szerint Móricz kéziratában a párbeszédet Bálint Sándor néprajzkutató ellenőrizte.

A második világháború után, az 1950-es évek végén kezdődtek meg az *Új magyar tájszótár* című gyűjtemény kiadásának a munkálatai B. LŐRINCZY ÉVA főszerkesztő irányításával. A szótár anyaggyűjtése 1960. december 31-én lezárult, a megszerkesztett öt kötetet – több mint három évtized alatt – 1979–2010 között adta ki az Akadémiai Kiadó.

Az *Új magyar tájszótár* lassú megjelentetése közben azért szerencsére megszületett közel két tucatnyi úgynevezett regionális népnyelvi szótár, amely egy-egy kisebb tájegység különleges szavait leltározza. Véletlenszerűen kiragadva közülük néhányat: BÁLINT SÁNDOR *Szegedi szótár I–II.*, 1957; BALOGH LAJOS *Büki tájszótár*, 2004; GÁGYOR JÓZSEF *Tallósi szótár I–II.*, 2003–2004; IMRE SAMU *Felsőöri tájszótár*, 1973; KISS GÉZA *Ormánysági szótár*, 1952; MARKÓ IMRE LEHEL *Kiskanizsai szótár*, 1981; SÁNTHA ATTILA *Bühnagy székely szótár*, 2018; TÓTH IMRE *Palóc tájszótár*, 1987 és 2007; VÁRKONYI IMRE *Büssüi tájszótár*, 1988.

A TINTA Könyvkiadó által 2014-ben megjelentetett népszerűsítő *Kis magyar tájszótár* jellegében a most megjelenő NMTSz szerves előzményének tekinthető még akkor is, ha ez az előzmény terjedelmében csupán tizede a jelenlegi szótárnak.

Az *Új magyar tájszótár* és az elmúlt évtizedekben kiadott regionális tájszótárak megjelenése után eljött a tájszavak újabb rendszerezésének és a magyar nyelvjárási szókincs új leltározásának az ideje. Ezt az összegző feladatot látja el a TINTA Könyvkiadó által most útjára bocsátott NMTSz.

IV. A tájszó fogalma

SZINNYEI JÓZSEF már 1893-ban megfogalmazta a *Magyar tájszótár* bevezetőjében a tájszó fogalmát, s ez azóta sem vesztett érvényéből: „1. *Tulajdonképpeni tájszavak*, a melyek a köznyelvben teljesen ismeretlenek és csak a nyelvjárásokban fordulnak elő [...]. 2. *Jelentésbeli tájszavak*, a melyek a köznyelvben is megvannak, de a nyelvjárásokban a köznyelvitől különböző jelentésük van [...]. 3. *Alak szerinti tájszavak*, vagyis a köznyelvi szavaknak olyan hangalaki változatai, a melyek az illető nyelvjárásnak rendes és szabályba foglalható hangalaki eltérésén és sajátosságain kívül állanak” (III–IV. o.). Ma a fenti tájszótípusokat a következő terminussal nevezzük meg: 1. *valódi tájszó*, 2. *jelentésbeli tájszó*, 3. *alaki tájszó*.

A tájszótípusokra példák a NMTSz-ből:

1. Valódi tájszó

cáp *fn* 1. bak; kecskebak; bakkecske [Ész, Kézd, Kör, Mnya, Mtsz, Úmtsz] 2. hibásan herélt bárány, ürü, toklyó [Mtsz] 3. vén korában kiherélt és járomba fogott bika [Mtsz]

4. őzbak [Ész, Kézsd, Mnya] **5. szöcske** [Úmtszt]
6. vénember, aki ifjú korában kicsapongó életet élt [Mtszt]

foncsik *fn* **1.** hajfonat; kettős hajfonat; varkocs [Mtszt, Úmtszt] **2.** hagymakoszorú; hagymafüzér [Mtszt]

kagyilló *fn* meztelen csiga [Mnya]

padmaly *fn* **1.** meredek vízpart [Mtszt, Úmtszt]
2. üregféle; oldalüreg; üreg [Mtszt, Úmtszt]
3. sírgödör oldalába vágott üreg, ahova a koporsót helyezik [Sár] **4.** vízvájta üreg a vízpart, árokpart v. töltés oldalában [Mtszt, Sár] **5.** mennyezet; padlás [Úmtszt] **6.** padló [Úmtszt] **7.** küszöb [Fór] **8.** a fal mellett levő földpadka [Úmtszt]

tézsla *fn* **1.** négyes v. hatos ökörfogatnál használt toldalékrúd, vonórúd v. előrúd a szekérrúd meghosszabbítására [Mtszt, Úmtszt] **2.** az a hosszú rúd, vonórúd, amely elé v. mellé szántáskor és boronáláskor az igás marhát fogják [Bok, Bús, Ész, Mih, Mtszt, Sár, Szeg, Szu, Úmtszt]

2. Jelentésbeli tájszó

ablak *fn* hordó fenekén vágott nyílás [Kisk]

bánya *fn* **1.** meleg fürdő [Mtszt] **2.** azon gödör, amelyben a vályognak való agyagot tapossák [Mtszt] **3.** sertések összetúrt fekvőhelye [Mtszt] **4.** sertések fürdőhelye [Bok]

kalandos *mn* kóborolni, kószálni szerető [Úmtszt]

rostély *fn* **1.** tornác v. pitvar lécből készült ajtaja; verőce [Ész, Mnya, Sár, Szeg, Úmtszt]
2. léckerítés [Ész, Mnya, Sár, Szeg, Úmtszt]

trágyáz *ige* **1.** ⟨állat⟩ ürít [Mtszt] **2.** ⟨ételt⟩ zsíroz, fűszerez [Ész] **3.** ⟨zsírt, szalonnát, húst⟩ rak a főzelékre [Ész]

3. Alaki tájszó

estve *hsz és fn* este [Ész]

hangyál *fn* hangya [Bús, Úmtszt]

srét *fn* sörét [Ész]

tereny *fn* tenyér [Bok]

tornánc *fn* tornác [Erd]

V. A Nagy magyar tájszótár anyaggyűjtésének a menete, a szótár forrásai

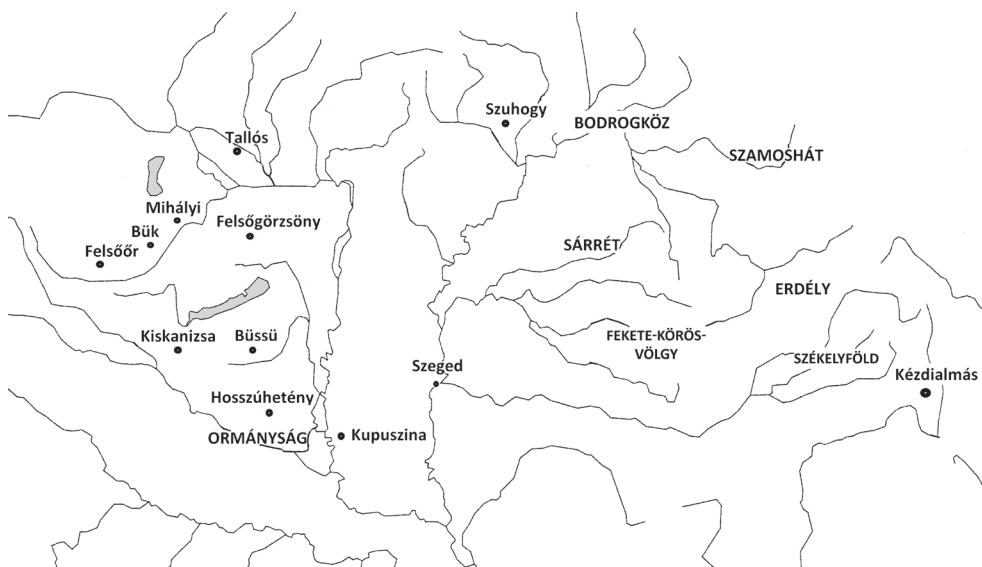
Előzmények

A NMTSz nyersanyagának összegyűjtése több mint két évtizede, az 1990-es évek közepén kezdődött, amikor a *Magyar szókincstár – Rokon értelmű szavak szólások és ellentétek szótára* készítése közben rokon értelmű szópárokat, szinonimasorokat gyűjtöttünk a már megjelent szótárakból. Az akkori munkálat célja szerint természetesen olyan népnyelvi és tájszavakat kerestünk, amelyeknek volt egyszavas köznyelvi megfelelője. Az akkor gyűjtött tájszó–köznyelvi szó rokon értelmű szópárok jelentős része szervesen beépült a *Magyar szókincstárba*, gazdagítva, színesítve a szótár szinonimakinálatát.

A TINTA Könyvkiadóban a tájszavakkal, a nyelvjárási szavakkal való foglalatосkodást fellendítették a 2007-ben megjelent *Értelmező szótár+ – Értelmezések, példamondatok, szinonimák, ellentétek, szólások, közmondások, etimológiák, nyelvhasználati tanácsok és fogalomkörü csoportok* című kiadvány szerkesztési munkálatai. Ugyanis ebben a szótárban számos esetben a köznyelvi címszó tájnyelvi megfelelője vagy megfelelői is megtalálhatók.

1. forrás: 22 tájszótár

Az *Értelmező szótár+* munkálataival párhuzamosan a TINTA Könyvkiadóban folyamatosan haladt a NMTSz anyaggyűjtése. Meghatároztuk a feldolgozandó, korábban megjelent 20 regionális tájszótárt. A feldolgozandó regionális tájszótárakat úgy választottuk meg, hogy a Kárpát-medencei magyar nyelvterület jelentős részét lefedjék.

A Nagy magyar tájszótár forrásainak területi megoszlása

A forrásaink közé beemeltük a regionális tájszótárak mellé a magyar tájszókészlet két átfogó gyűjteményét is, a Szinnyei-féle *Magyar tájszótárt* és az *Új magyar tájszótárt*.

A tájszótárak áttanulmányozása során kijelöltük a forrásokból a NMTSz nyersanyagába bekerülő tájszavakat a magyarázatokkal, definíciókkal együtt.

A kijelölés vállaltan szubjektív volt. A válogatás során az egyik szempont az volt, hogy a kiválasztott címszó kapcsolódjon valamilyen formában az utóbbi évtizedekben eltűnt paraszti világhoz, életvitelhez vagy annak jellegzetes tárgyát, használati eszközét, illetve valamely tipikus tevékenységét nevezze meg.

A gyűjtés során anyagunkba beemeltünk valódi és jelentésbeli tájszavakat, alakváltozatokat és néhány esetben a köznyelvi szóalaktól csupán hangalakjukban eltérő szavakat is.

Megjegyezzük, hogy gyűjtésünk a köznevekre terjedt ki, a korábbi tájszógyűjteményekben szép számmal található tulajdonneveket – például földrajzi neveket – nem vettük fel gyűjteményünkbe.

2. forrás: *A magyar nyelvjárások atlasza*

A TINTA Könyvkiadóban – a NMTSz anyaggyűjtésével egy időben – készült *A magyar nyelvjárások atlasza* számítógépes feldolgozása és a *Tájszavak – A magyar nyelvjárások atlaszának szavai, szóalakjai* című szótár (BATÓ MARGIT és KISS GÁBOR szerkesztésében). Ennek összeállítása során nyert tapasztalataink bebizonyították, hogy egy új magyar tájszótár készítéséhez célszerű felhasználni forrásként *A magyar nyelvjárások atlaszát* is, ezért a NMTSz forrásai közé ezt is beemeltük. Forrásadatainkat nem közvetlenül az *Atlaszból*, hanem az időközben (2012.) elkészült *Tájszavak* című szótárból nyertük.

3. forrás: értelmező szótárak

Az előzetes szerkesztői munka során tapasztaltuk, hogy a tájszótárak szóanyagát jól kiegészítik az értelmező szótárakból kigyűjtött népies és tájnyelvi minősítéssel ellátott szavak.

Ezért a tájszótárak és *A magyar nyelvjárások atlasza* mellett a NMTSz fontos forrása volt *A magyar nyelv értelmező szótárának* hét kötete és a *Magyar értelmező kéziszótár*. Az értelmezett szavakat mindkét szótár szak- és stílusminősítésekkel látta el. A *népies* és a *tájnyelvi* minősítéssel jelölteket gyűjtöttük ki és dolgoztuk fel a fenti két szótárból.

A magyar nyelv értelmező szótárában található népi, népnyelvi, népies (összefoglaló rövidítéssel: *nép*) minősítéssel ellátott szavakról a következőt olvashatjuk *A szótárírás elmélete és gyakorlata A magyar nyelv értelmező szótárában* című tanulmánygyűjteményben: „Így minősítjük a paraszti, vidéki élet formáival kapcsolatos olyan szavakat, szójelentéseket és szókapcsolatokat, amelyek a nyelvjárások többségében járatosak” (55). A szótár szavai közül tájnyelvi (rövidítve: *táj*) minősítéssel a következő szavakat látták el a szerkesztők: „Ezzel a minősítéssel a tájszókat, valamint a tájnyelvi, tehát csak egy-egy nyelvjárási területen élő szójelentéseket és szókapcsolatokat látjuk el” (55).

A *népies* minősítéssel ellátott szavakról a *Magyar értelmező kéziszótár* így ír előszavában: „országzerte ismert népi, népnyelvi [szó]; népies (stílusban) [használatos szó]” (XXII. o.). A *tájnyelvi* minősítéssel ellátott szavakról ezt tudjuk meg: „tájszó; táji, csak egy-két nyelvjárásban élő [szó]” (XXII. o.).

Az adatgyűjtés lezárása

Az anyaggyűjtés, a kiválasztott korábbi szótárak és források feldolgozása 2012-re befejeződött. Jelen szótárunk tehát úgy készült, hogy 20 regionális tájszótárból, 2 általános magyar

tájszótárból, egy nyelvatlaszból, illetve 2 magyar értelmező szótárból gyűjtöttünk ki táj- és népnyelvi szóadatokat magyarázataikkal, definícióikkal együtt.

Hangsúlyoznunk kell, hogy gyűjtésünk szubjektív, „szemelgető” jellegéből adódóan a NMTSz-ban a forrásmegadás úgy értendő, hogy mindegyik feltüntetett forrásban biztosan benne van a címszónak az adott jelentése, de a felsorolás nem feltétlenül teljes.

VI. A Nagy magyar tájszótár szerkesztése

A források feldolgozását követően kezdődött meg az összegyűjtött nyersanyag szótárrá szerkesztése több lépésben.

Első lépésként a 25 forrás feldolgozása során kigyűjtött tájszavakat szómagyarázataikkal, definícióikkal együtt számítógépes adatbázisban helyeztük el.

Következő lépésként ábécérendbe rendeztük a forrásokból nyert tájszógyűjteményt, így egymás alá kerültek a különböző forrásokból származó azonos címszók, illetve egymáshoz közel kerültek a szavak alakváltozatai.

Harmadik lépésként aprólékos kézi munkával megszerkesztettük egy-egy címszó szócikkét, kialakítottuk a címszó jelentésszerkezetét. A szerkesztés során összevontunk magyarázatokat, egyesítettük a különböző forrásokban fellelhető azonos vagy nagyon hasonló jelentéseket. Egy adott címszó más-más forrásban található eltérő jelentéseit pedig külön aljelentésekké rendeztük el. A forrásjelöléseket az egyes jelentésmegadások végén helyeztük el.

A munkálat közben a több mint száz év alatt megjelent forrásokból nyert nyersanyag összefésülése komoly feladat elé állította a szótár szerkesztőit. A különböző céllal készült, különböző nagyságú és mélységű forrásokból nyert, így természetesen változatos nyersanyag szótárrá szerkesztése hosszadalmas feladat volt.

VII. A Nagy magyar tájszótár felépítése, statisztikai adatai

A szócikkek száma

A szótár 51 405 szócikkből áll.

A címszók

A szócikkek élén kövéren szedve a címszó áll.

A tájnyelvi címszók leírásánál a hagyományokon, illetve közmegegyezésen alapuló írásmódot követtük, kerültük a fonetikus leírásban használt mellékjeles írásmódot. Nem jelöltük például a magánhangzók köznyelvitől kissé eltérő színezetű ejtémódját, sem a magyar nyelvjárások egy részén ejtett kettőshangzókat, diftongusokat.

Forrásaink különbözőképp oldották meg a címszóban található *j* – *ly* hang jelölését. A legtöbb esetben az eredeti írásmódon nem változtattunk, ezért a következő 26 szópár tagjai *j*-vel és *ly*-nal írva is megtalálhatók a NMTSz-ban: *ámbojog* – *ámbolyog*; *aszaj* – *aszaly*; *bojgatagos* – *bolygatagos*; *bojog* – *bolyog*; *bugojék* – *bugolyék*; *csákja* – *csáklya*; *cserekje* – *csereklye*; *csingojázik* – *csingolyázik*; *csobojó* – *csobolyó*; *csombojog* – *csombolyog*; *furkoj* – *furkoly*; *gombojagfa* – *gombolyagfa*; *hodáj* – *hodály*; *imejeg* – *imelyeg*; *japog* – *lyapog*; *ömböj* – *ömböly*; *pejp* – *pelyp*; *pisojog* – *pisolyog*; *sejmék* – *selymék*; *somojog* – *somolyog*; *súj* – *súly*; *sújlik* – *súlylik*; *sügej* – *sügely*; *tajiga* – *talyiga*; *tarogja* – *taroglya*; *vakjos* – *vaklyos*.

Amennyiben a címszónak több, egymáshoz közel álló alakváltozata is létezik, azokat vesszővel elválasztva egy sorban vettük fel. Ezen megoldással akkor is éltünk, ha a címszók sorában a vesszővel elválasztott két vagy több címszó jelentései teljesen megegyeznek és az ábécérendben nem állnának egymástól távol, illetve egymásnak csak kis mértékben eltérő alakváltozatai volnának. Ezzel a megoldással 3 645 alkalommal éltünk. Például:

egerfark, egerfarkgóré, egérfarkúfű *fn* (nővénynévként) cickafark [Éksz, Mtsz, Orm, Szam]

kötél, kötel *fn* tájanként különféle nagyságú, kb. egy holdnak megfelelő területmérték [Ész]

kunkorékos, kunkorgós *mn* kacskaringós; görbe [Úmetsz]

pásiapa, pásiatya, pásinka *fn* öregapa; nagyapa [Mtsz]

pulykaorrvirág, pulykataknya *fn* pulykaorrú keserűfű; karmazsinvirág; vörös gyöngyvirág [Mtsz]

A NMTSz-ban a címszók szoros betűrendben követik egymást. A magyar szótárírás hagyományainak megfelelően betűrendi szempontból nem tettünk különbséget az *a-á, e-é, i-í, o-ó, ő-ő, u-ú* és az *ü-ű* betűpárok között.

A címszók száma

Azokat az eseteket is figyelembe véve, amikor a szócikk élén vesszővel elválasztva több címszó is áll, a NMTSz összesen 55 050 címszót tartalmaz.

A NMTSz utaló címszót nem alkalmaz.

A homonimák jelölése

A magyar szótártani hagyományoknak megfelelően az olyan szavakat, melyek azonos alakúak, de szófajuk különböző, homonimaindexszel – kisebb felső számmal – különböztetjük meg egymástól. A NMTSz 1136 esetben él ezzel a megoldással. Például:

ákovita¹ *fn* **1.** (édes) pálinka [Ész, Mtsz, Úmetsz]
2. petróleum [Mtsz]

ákovita² *mn* **1.** célszerűtlen; formátlan [Tall]
2. szeleburdi; csintalan; széltoló (ember) [Tall]

csempe¹ *fn* **1.** kályhacserép; kályhaszem [Mtsz] **2.** kályha [Erd, Mtsz] **3.** cserépedény [Mtsz] **4.** mosogatnivaló [Úmetsz] **5.** csorba rész; lecsorbult rész [Mtsz]

csempe² *mn* **1.** csorba; törött (edény) [Ész, Hoh, Mtsz, Szeg, Úmetsz] **2.** ferde; görbe [Büs,

Ész, Kisk, Szeg, Úmetsz] **3.** félreálló, biggyedt
(száj) [Ész, Hoh] **4.** fitos, pisze (orr) [Úmetsz]

koboz¹ ige **1.** kopog; zörög [Mtsz] **2.** kutat;
keres; kotorász [Ész, Mtsz, Szam, Úmetsz] **3.** lo-
pogat; lopkod [Mtsz, Úmetsz]

koboz² fn **1.** húros hangszer [Mtsz] **2.** gomb-
kötők háromlábú, domború eszköze,
amelybe szögek vannak beleverve [Mtsz]
3. tojástartó tök v. gömbölyű szalmakosár
[Mtsz]

monyas¹ fn **1.** ménlő; csődör [Büs, Erd, Ész, Hoh,
Mih, Mnya, Mtsz, Orm, Szeg] **2.** bika [Mtsz]

monyas² mn tojós (tyúk) [Ész, Hoh, Mtsz, Orm]

szeg¹ ige **1.** vág; hasít [Szeg] **2.** (kenyeret) vág,
szel [Úmetsz] **3.** eltör; elront [Szeg]

szeg² fn **1.** szeglet; sarok [Ész, Mtsz, Szam, Székt]
2. kenyér vége, sarka; szegekenyér [Úmetsz]
3. (főként ruhaneműn, ágyneműn) csü-
csök, sarok [Úmetsz] **4.** falurész v. mezőrész
[Mtsz] **5.** olyan település, amely egymástól
több száz méter távolságra levő, néhány
háznyi egységekből áll [Úmetsz]

szeg³ mn barna; gesztenyeszínű [Mtsz]

A NMTSz-ban 1118 esetben két szófajú, 17 esetben három szófajú, 1 esetben pedig négy szófajú a címszó.

A három szófajú címszók a következők: *berdó, cserkész, égedelem, falka, feles, gór, hurut, ipar, kamakóré, nyűg, szeg, szer, tébláb, tibláb, top, topp, zök*. Az egyetlen négy szófajú címszó a *hő*.

Azonban 136 esetben nem bontottuk fel két homonimára a melléknévi és a főnévi jelentést – akkor, ha a melléknévi jelentés valamely személy tulajdonságát, a főnévi pedig a személyt, a tulajdonságot viselőt jelöli. Például *cöpek, csellengő, gibernyúz, rusznyák, tetópác*. Például:

rusznyák¹ fn és mn **1.** kárpátukrán; ukrán
[Úmetsz] **2.** görögkatolikus [Úmetsz]

talján fn és mn olasz [Szeg]

A korábbi magyar szótárak egy része homonimaindexszel különböztette meg az olyan azonos alakú és azonos szófajú szavakat is, amelyek jelentése távol áll egymástól, és az egyes szavak jelentései között nem mutatható ki etimológiai kapcsolat, mint például az *ár* szó esetében. A NMTSz szerkesztése során eltekintettünk az ilyenfajta – azonos szófajú, de – különböző eredetű szavak homonimaként való jelölésétől, mert hiányoznak ehhez a tájszavak eredetét, etimológiáját feltáró széles körű magyar nyelvészeti kutatások.

A címszók szófajjelölése

A NMTSz minden címszónak megadja a szófaját dőlt szedéssel. Például:

abál *ige* **1.** ⟨hurkatöltelék, zöldséget⟩ forró vízben puhít; párol [Büs, Ész, Szeg, Úmtsz]
2. forráz [Úmtsz] **3.** mos [Úmtsz]

mereglye *fn* **1.** azok a karócskák, amiket szalmafogónak és csak szalmával ⟨tehát nem zsúppal⟩ fedett tetők léceibe vertek [Orm] **2.** szőlőkaró; hegyes rúd [Hoh, Szam]
3. oromfa a ház ormán [Orm]

tetves *mn* **1.** hitvány; semmirekellő [Szeg]
2. kerge alatt, az alvó rügyektől bibircsók, göcsös ⟨fatörzs⟩ [Mtsz]

A szófajok a szótárban javarészt rövidítve szerepelnek. A rövidítések feloldását az előszó végén adjuk meg. A címszókat a következő 11 szófajba soroltuk be: főnév, határozószó, ige, igekötő, indulatszó, kötőszó, melléknév, mondatzó, névmás, névutó, számnév. Az egyes szófajokhoz besorolt címszók száma a következő:

főnév: 22 569	melléknév: 8384
határozószó: 2134	mondatzó: 64
ige: 21 860	névmás: 70
igekötő: 2	névutó: 12
indulatszó: 30	számnév: 22
kötőszó: 34	

A címszó stilisztikai minősítése

A NMTSz szerkesztése során kerek zárójelben dőlten szedve a címszók egy kisebb részét, 877-et a következő három stilisztikai, nyelvhasználati minősítés valamelyikével láttuk el: gúnyos, gyermeknyelvi és tréfás. Például:

csicsil, csicsiskál *ige* (*gyerny*) alszik [Úmtsz]

esket *ige* (*tréf*) ver; ütleleg [Mtsz]

inomfinom *mn* (*gúny*) finom; előkelő [Úmtsz]

tökmagzacskó *fn* (*tréf, gúny*) kicsi, vézna, fejletlen ember v. gyerek [Mtsz, Szeg]

A minősítéssel megjelölt szavak száma a következő:

gúnyos: 196
gyermeknyelvi: 59
tréfás: 578
tréfás, gúnyos: 44

A NMTSz-ból – a korábbi tájszótárakhoz hasonlóan – nem kapunk információt egy-egy címszó társadalmi érvényességére napjainkban, nem tudjuk meg, hogy a címszóval jelölt népies, illetve tájszó régebben milyen mértékben volt elterjedve, miként arról sem tájékoztat a szótár, hogy egy-egy szó kihalt-e már vagy kihalófélben van-e, illetve széles körben használják-e még.

A címszó jelentésének, illetve jelentéseinek a megadása

A NMTSz a címszó szófajjelzése és – ha van – stilisztikai minősítése után értelmezi a címszót, megadja a jelentését, definícióját. Az értelmezés történhet köznyelvi rokon értelmű szóval vagy mondatszerű meghatározással.

Amennyiben a címszónak egynél több jelentése van, akkor azokat félkövérrel szedett sorszámokkal választottuk el egymástól.

A szerkesztés során az egyes címszókhoz tartozó, de különböző forrásokból származó jelentések egységesítése komoly feladatot jelentett. Egyetlen jelentéssé vontuk össze a különböző forrásokból gyűjtött azonos vagy nagyon közel álló jelentéseket, definíciókat. Gondos mérlegelés után külön-külön jelentésbe vettük fel a forrásadatok alapján egymástól megkülönböztethető jelentéseket.

A NMTSz-ban a címszónak összesen 71 310 jelentése van. Nagyobb részük, összesen 43 739 címszó egyjelentésű; két- vagy többjelentésű 11 671 címszó.

A NMTSz-ban a következő 24 címszó tíz vagy ennél több jelentéssel rendelkezik:

cika fn 10; *cuca* fn 12; *cula* fn 10; *fickó* fn 12; *kecmereg* ige 11; *köpű*, *köpü* fn 10; *kupa* fn 10; *lentet* ige 10; *ormó* fn 10; *pacsmag* fn 10; *siska*¹ fn 14; *sor* fn 12; *suta* mn 10; *süket* mn 10; *szakadék* fn 10; *szék* fn 12; *szer*² fn 20; *szerdék* fn 10; *tanórok* fn 12; *tanya* fn 10; *tasak* fn 10; *vartyog* ige 10; *völgy* fn 10.

A jelentésmegadásokban, a definíciókban az értelmi kiegészítést csúcsos zárójelbe tettük. Ezek legtöbbször a címszó jelentésmezőjét, használati körét szűkítik. Például:

bebádogodik, bebádogosodik ige (szem)
megüvegesül, elhomályosodik [Úmtsz]

köpeszt ige **1.** (baromfit) kopaszt [Bük, Ész, Felsőg, Úmtsz] **2.** (krumplit) hámoz [Úmtsz]
3. (szemes terményt) héjából, burkából, tokjából kifejt [Bük, Ész]

porzik ige **1.** por támad [Szeg] **2.** (eső) szitál, permetezik [Mtsz]

A források megadása – a címszó használatának területi jelzése

A forrásokat a szócikkekben belül az egyes jelentéseket követően szögletes zárójelben kisebb betűvel szedve, egymástól vesszővel elválasztva közöljük. A NMTSz-ban összesen 86 010 forrásadat szerepel az egyes szócikkek jelentéseinél feltüntetve. Értelemszerűen, ha egy címszónak adott jelentését egyetlen forrásból regisztráltuk, akkor a jelentés mögött egyetlen forrás áll. Amennyiben két vagy több forrásból gyűjtöttük ki a címszó adott jelentését, akkor két vagy több forrás van megadva mögötte. Például:

bugyelláris *fn* **1.** pénztárca; erszény [Bok, Bük, Éksz, Főr, Kézd, Sár, Szam, Szeg] **2.** krumpolis tésztából készült sütemény, túróval v. lekvárral töltve [Felsőg]

kőmester *fn* kőműves [Úmtsz]

sütő *fn* **1.** falusi ház része, ill. az udvaron külön álló kis épület, amelyben a sütőkemence van; kenyérsütő ház; nyári konyha; sütőház [Ész, Mtsz, Szam] **2.** kenyér sütésére használt kemence; sütőkemence [Mtsz, Úmtsz] **3.** pecsenyeforgató nyárs [Szam] **4.** tők [Mtsz]

A feldolgozott 25 forrásunkból egyenként a következő számú nyelvi adatot gyűjtöttük ki:

Bok: 353	Mih: 317
Bük: 511	Mnya: 412
Büs: 612	Mtsz: 31437
Éksz: 643	Orm: 2786
Erd: 1983	Sár: 947
Ész: 4551	Szam: 2971
Felsőg: 160	Szeg: 4446
Főr: 517	Széksz: 72
Hoh: 369	Székt: 1857
Kézd: 580	Szu: 213
Kisk: 404	Tall: 1245
Kör: 332	Úmtsz: 27 855
Kup: 437	összesen: 86 010

A következő számsor azt mutatja, hogy a szócikkekben található egyes jelentések mögött hány forrásadat szerepel:

1 forrás 55433	9 forrás 24
2 forrás 8120	10 forrás 17
3 forrás 2162	11 forrás 5
4 forrás 857	12 forrás 5
5 forrás 362	13 forrás 3
6 forrás 176	14 forrás 1
7 forrás 92	15 forrás 1
8 forrás 42	

A 10 vagy ennél több forrás 32 jelentésnél található a szótárban. A források számának csökkenő sorrendjében ezek a következő címszók szócikkében találhatók:

firhang *fn* 15; *früstök* *fn* 14; *gang* *fn* 13; *pemet* *fn* 13; *rakonca* *fn* 13; *jussol* *ige* 12; *maródi mn* 12; *nyakló* *fn* 12; *ösztöke* *fn* 12; *sifonér* *fn* 12; *koperta* *fn* 11; *lajbi* *fn* 11; *mángorló*

fn 11; *pendely* fn 11; *saroglya* fn 11; *almárium*, *almárium*, *almárjom* fn 10; *asztalfia* fn 10; *gánica* fn 10; *himpér* fn 10; *ipa* fn 10; *jáger* fn 10; *juss* fn 10; *lajtorja* fn 10; *langalló* fn 10; *mácsik* fn 10; *marokszedő* fn 10; *ókula* fn 10; *pápaszem* fn 10; *pemete* fn 10; *prézsmítál* ige 10; *suk²*, *sukk* fn 10; *tálas* fn 10.

VIII. Magyarázat a *Nagy magyar tájszótár* szócikkeinek „olvasásához”

1. példa

suk¹ ige 1. dob; lök [Mtsz] 2. döf; szúr [Mtsz]

suk², sukk *fn* régi hossz mérték: a két ököl és az egymás felé fordított két hüvelykujj együttes hossza, kb. 30–40 cm [Bok, Büs, Ész, Főr, Hoh, Kisk, Sár, Szam, Szeg, Úmts]

A *suk* szó a magyar nyelvterületen egyidejűleg igeként is, főnévként is használatos. A szófaj jelzése – *ige*, illetve *fn* – mellett erre a *suk* szó után található felső indexszámok utalnak.

A *suk¹* igének két jelentése van, magyarázatukat, értelmezésüket az 1. és a 2. vastagon szedett sorszám vezeti be. Az első jelentés a ’dob; lök’. Ez a *Magyar tájszótár* adatolt, ezt jelzi rövidítve a [Mtsz]. A 2. jelentés a ’döf; szúr’ szintén a *Magyar tájszótár* származik.

A *suk²* szó főnévként hosszú *k* hanggal is előfordul, ezt jelzi a vastagon szedett címszótól vesszővel elválasztott, szintén vastagon szedett **sukk** címszó. A **suk** főnévnek egyetlen jelentése él a magyar nyelvterületen, ezért az értelmezésnek nincs sorszáma. Jelentésének magyarázatánál ezt olvashatjuk: ’régii hossz mérték: a két ököl és az egymás felé fordított két hüvelykujj együttes hossza, kb. 30–40 cm’. A magyarázatot követően szögletes zárójelben találjuk annak a 10 forrásnak a rövidítését, amelyekből a *suk*, illetve a *sukk* főnevet ebben a jelentésben kigyűjtöttük.

2. példa

ijesztő *fn* 1. madárijesztő [Úmts] 2. fej nagyságú tökből faragott, mécsessel kivilágított maszkféle a lányok ijesztgetésére [Sár] 3. kísértet [Úmts] 4. (*tréf*) jegyző [Mtsz]

Az *ijesztő* szó itt főnév. Négy jelentése van, ezeket sorszám jelzi. Mindegyik egyetlen forrásból adatolt. A 4. jelentés tréfás stilisztikai értékű, ezt jelzi a (*tréf*) rövidítés.

3. példa

marmaládé, marmelád *fn* (boltban árusított) kemény, szelhető lekvár; gyárilag készült gyümölcsíz [Bük, Kup, Mih, Szeg]

Nyelvünkben él a *marmaládé* és a *marmelád* alak is, ezt jelzi a vastagon szedett kettős címszó. Szófajuk főnév. A ’kemény, szelhető lekvár; gyárilag készült gyümölcsíz’ értelmezést megelőzi a csúcsos zárójelbe tett értelmi kiegészítés, amely közli, hogy a *marmaládé*, *marmelád* boltban árusított lekvárfajta.

IX. A Nagy magyar tájszótár jellege és célja

A NMTSz tudományos igényességgel egy kötetbe szerkesztett, az érdeklődők széles rétege számára készült forrásjelölő, egynyelvű szótár. Ilyenformán gyűjteményünk adattár. A magyar nyelvterület egy-egy részén – főleg idősebbek nyelvében – még napjainkban is használatos szavak mellett az archaikus, kihalt vagy kihalófélben lévő nép- és tájnyelvi szavak – lexikai elemek – lexikona. Terjedelme szerint nagyszótár. Több mint 55 000 címszava bemutatja a mára szinte teljesen letűnt paraszti világot és a visszaszorult paraszti gazdálkodást, tipikus munkafolyamatait, tárgyait, tevékenységeit. Így színes képet kaphatunk a hajdani élet mindennapjairól, a falusi foglalkozásokról, a földművelésről, az állattenyésztésről, a kertészetről, az erdőgazdasági munkálatokról, a halászatról, a háziiparról. Betekinthetünk az erdei és mezei növények gyűjtésének mikéntjébe, a népi gyógyászat világába is. Ugyanakkor gyarapodnak ismereteink a népi táplálkozás és a helyi népviseletek fogalomkincséről is. A NMTSz-ban megtalálható a hajdani hiedelmek, babonák szóanyaga is. Ezért a szótár az elmúlt évszázadok művelődéstörténeti ismerettára és a magyar nemzeti műveltség enciklopédiája.

A NMTSz egyik jellemzője, hogy több nyelvjárási terület tájszavait – a Kárpát-medencét szinte teljesen lefedve – egybeszerkesztve tárja elénk.

A feldolgozott források több mint egy évszázad alatt láttak napvilágot, így a NMTSz a magyar nyelv szókincsének egyfajta történeti, diakrón szótárának is tekinthető. Forrásjelölő voltának köszönhetően mindegyik nyelvi elem, szó visszakereshető az eredeti forrásban, így a NMTSz további szónyomozások kiindulópontja lehet.

A NMTSz a korábbi tájszógyűjteményeknél szélesebb merítéssel mutatja be a magyar nép- és tájnyelv területi változatosságát, sokszínűségét. További fogódzót jelenthet olyan vizsgálatokhoz, amelyek egy-egy fogalom, tárgy, élőlény, cselekvés megnevezésének változatosságát, területi sokféleségét tárják fel. Példaként idézzük a *sündisznó* 24, a *búzavirág* 11 és a *lustálkodik* 25 tájnyelvi megnevezését a NMTSz-ból:

sündisznó:

árics [Úmtság], *borzdisznó* [Mnya], *disznóborz* [Mnya, Mtság], *disznyószőcs* [Mtság], *földikutya* [Úmtság], *gurgulamadar* [Mtság, Úmtság], *sindisznó*, *sindisznó* [Szeg], *sinkutya*, *sinkutya* [Szeg], *sövénydisznó* [Mnya], *sövénymalac* [Úmtság], *szögy* [Mtság], *szőrdisznó* [Mtság, Úmtság], *szőrkutya* [Mnya], *szőrmalac* [Mtság], *szúrósdisznó* [Bok, Mtság], *szűrdisznó* [Mtság], *tövisdisznó* [Mnya, Mtság, Sár, Szam], *tövisedisznó*, *tövisedikutya* [Mtság, Szam], *tövismalac* [Úmtság], *tövisedisznó* [Mnya, Mtság, Sár, Szam, Úmtság], *tövisedikutya* [Mnya, Sár, Szam, Úmtság]

búzavirág:

dédike [Úmtság], *dődike* [Mtság, Úmtság], *égyvirág* [Mtság], *égyvirág* [Úmtság], *gabonavirág* [Úmtság], *igyvirág* [Úmtság], *katószeme* [Úmtság], *kékkonkoly* [Mnya], *kékvirág* [Éksz, Úmtság], *sokorlat* [Mtság], *vasvirág* [Úmtság]

lustálkodik:

csamuszlál [Úmtság], *dögösködik* [Mtság, Úmtság], *fanyalog* [Úmtság], *guzsolkodik* [Úmtság], *herélkedik* [Úmtság], *heverdál* [Úmtság], *kácsong* [Úmtság], *kajlálkodik* [Úmtság], *kelletlenkedik* [Mtság], *kunhátaskodik* [Úmtság], *lacsuháskodik* [Mtság], *lajháskodik* [Úmtság], *lambárkodik* [Mtság], *léhondálkodik* [Úmtság], *lengődik* [Mtság], *lomháskodik* [Úmtság], *lustál* [Mtság], *mámháskodik* [Úmtság], *ostobákodik* [Mtság], *restelkedik* [Úmtság], *resteskedik* [Szam], *lanyhálkodik* [Úmtság], *korhelykedik* [Ész, Úmtság], *tohányálkodik* [Mtság], *vakarószik* [Szeg]

A szótár szókinccsgazdagításra, az egyéni szókinccs bővítésére haszonnal forgatható. Ugyanakkor a NMTSz széles merítéséből adódóan az olvasmányainkban felbukkanó vagy idősebb beszélőtől hallott, ismeretlenül csengő tájszavak jelentése eredményesen kereshető ki belőle.

Szótárunknak az is célja, hogy ösztönözzük újabb tájszógyűjtemények összeállítását, felvillantva számukra a korábbi tájszótárak együttes anyagát.

X. Köszönetnyilvánítás

Végezetül köszönetet mondok a NMTSz nyersanyaga összegyűjtőinek, a szerkesztés aprólékos munkálataiban közreműködő Jákfalvi Anikónak és Mandl Orsolyának valamint a szótár gondos lektorainak, Kicsi Sándor Andrásnak és Parapatics Andreának; nem rajtuk múltott, hogy néhány észszerű, jobbító szándékú javaslatuk nem került beépítésre a szótárba.

Hálával gondolok a magyar táj- és népnyelv korábbi lelkes gyűjtőire, leíróira, akik áldozatos munkájukkal megalkották azokat a szakmunkákat, amelyeket eredményesen használtunk fel a NMTSz szerkesztésekor. Van mit tanulnunk az elődöktől – helytállást, szorgalmat, tisztességet.

Kiss Gábor
főszerkesztő

A szófajok és rövidítései

<i>fn</i>	főnév	<i>mn</i>	melléknév
<i>hsz</i>	határozószó	<i>msz</i>	mondatszó
<i>ige</i>		<i>nm</i>	névmás
<i>ik</i>	igekötő	<i>nu</i>	névutó
<i>isz</i>	indulatszó	<i>szn</i>	számnév
<i>ksz</i>	kötőszó		

A stilisztikai rövidítések

<i>gúny</i>	gúnyos, lekicsinylő
<i>gyerny</i>	gyermeknyelvi, dajkanyelvi
<i>tréf</i>	tréfás, vicces

Az előszóhoz felhasznált művek bibliográfiája

- BALOGH LAJOS 1974. A tájszó fogalma. (Jelentés és hangalak szerepe tájszavaink elkülönítésében.) *Nyelvtudományi Értekezések* 83: 70–74.
- BALOGH LAJOS 1978. Nyelvjáráskutatás és szociolingvisztika. *Magyar Nyelv* 74: 44–55.
- EŐRY VILMA főszerk. 2007. *Értelmező szótár+. Értelmezések, példamondatok, szinonimák, ellentétek, szólások, közmondások, etimológiák, nyelvhasználati tanácsok és fogalomkörü csoportok*. Budapest, TINTA Könyvkiadó.
- HEGEDŰS ATTILA 1996. A tájszók szótárazásának néhány kérdése. *Magyar Nyelv* 92: 476–479.
- HORGER ANTAL 1934. *A magyar nyelvjárások*. Budapest, Kókai.
- IMRE SAMU 1972. Megfigyelések a magyar nyelvjárások változásáról. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* VIII. Budapest, 85–104.
- IMRE SAMU 1975. Gondolatok a tájszótárakról. *Magyar Nyelv* 71: 220–225.
- IMRE SAMU 1987. XXI. századi tájnyelvi szótáraink. *Magyar Nyelv* 83: 132–140.
- IMRE SÁNDOR 1876. Nyelvtörténeti tanulságok a nyelvújításra nézve. *Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből*. V. kötet 9. sz. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- KÁLMÁN BÉLA 1966. *Nyelvjárásaink*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- KISS GÁBOR főszerk. 1998. *Magyar szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára*. Budapest, TINTA Könyvkiadó.
- KISS GÁBOR – BATÓ MARGIT szerk. 2012. *Tájszavak. A magyar nyelvjárások atlaszának szavai, szóalakjai*. Budapest, TINTA Könyvkiadó.
- KISS JENŐ 1998. A magyar dialektológia s újabb feladatai az ezredfordulón. *Magyar Tudomány* 1998: 929–935.
- KISS JENŐ 1998. A tájszavak és a tájszótárak – régi kérdéskör, új problémák. *Magyar Nyelvőr* 122: 427–437.
- KISS JENŐ 2002. Tájszótárírás és tájszótárak. *Magyar Nyelvőr* 126: 391–415.
- KISS JENŐ szerk. 2001. *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- ORSZÁGH LÁSZLÓ szerk. 1962. A szótárírás elmélete és gyakorlata *A magyar nyelv értelmező szótárában*. (Nyelvtudományi Értekezések 36.) Budapest, Akadémiai Kiadó.
- PUSZTAI FERENC 1996/1997. Tájszavak az értelmező kéziszótárban. In. BÁNKI JUDIT szerk. *Emlékkönyv B. Lőrinczy Éva hetvenedik születésnapjára*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. 119–122.
- TOLNAI VILMOS 1929. *A nyelvújítás. A nyelvújítás elmélete és gyakorlata*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.

A Nagy magyar tájszótár forrásai és a források rövidítése

A szótár szócikkeiben az egyes jelentésmegadások, definíciók végén szögletes zárójelben [...] az itt feltüntetett rövidítéssel jelölve adjuk meg a forrást.

- [Bok] = NAGY GÉZA 1992. Bodrogi tájszótár. *Bodrogi Füzetek 4–5.*
- [Bük] = BALOGH LAJOS 2004. *Büki tájszótár.* Szombathely, Vasi Szemle Szerkesztősége.
- [Büs] = VÁRKONYI IMRE 1988. *Büssüi tájszótár.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- [Éks] = PUSZTAI FERENC főszerk. 2003. *Magyar értelmező kéziszótár.* Második, átdolgozott kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- [Erd] = KRIZA JÁNOS 1996. *Erdélyi tájszótár.* Budapest, Gladiátor Kiadó.
- [Ész] = BÁRCZI GÉZA – ORSZÁGH LÁSZLÓ főszerk. 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára.* 1–7. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- [Felsőg] = BOLLA JÓZSEF 1939. *A népi konyhamesterség műszókincse Felsőgörzsönyben.* (Bakonyalja.) Debrecen, Debreceni Református Kollégium Tanárképző-intézet.
- [Főr] = IMRE SAMU 1973. *Felsőöri tájszótár.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- [Hoh] = DALLOS NÁNDOR – PESTI JÁNOS 1999. *Hosszúhetényi szótár.* (Hosszúhetényi Honismereti Füzetek 3.) Hosszúhetény Nemes János Általános Művelődési Központ.
- [Kézd] = RANCS TERÉZ 2007. *Kézdivármási tájszótár.* Budapest, ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Dialektológiai és Szociolingvisztikai Tanszék.
- [Kisk] = MARKÓ IMRE LEHEL 1981. *Kiskanizsai szótár.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- [Kör] = KUN JÓZSEF 1993. *Fekete-Körös-völgyi magyar tájszavak és magyar szavak a dél-bihari román nyelvújításban.* Budapest, ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvújrási Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet.
- [Kup] = SILLING ISTVÁN 2007. *A kupuszinai nyelvújítás és szótára.* Budapest, Loisir Könyvkiadó.
- [Mih] = KISS JENŐ 1979. *Mihályi tájszótár (Rábaköz).* (Nyelvtudományi Értekezések 103.) Budapest, Akadémiai Kiadó.
- [Mnya] = KISS GÁBOR – BATÓ MARGIT szerk. 2012. *Tájszavak. A magyar nyelvújítások atlaszának szavai, szóalakjai.* Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- [Mtsz] = SZINNYEI JÓZSEF szerk. 1893–1901. *Magyar tájszótár.* I–II. Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása. [Hasonmás kiadás: 2003. Budapest, Nap Kiadó.]
- [Orm] = KISS GÉZA – KERESZTES KÁLMÁN 1952. *Ormánysági szótár.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- [Sár] = ZILÁHI LAJOS 2011. *Sárréti tájszótár.* Budapest, Argumentum Kiadó.
- [Szam] = CSÚRY BÁLINT 1935. *Szamosháti szótár.* Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság. [Hasonmás kiadása: Budapest, Nap Kiadó, 2004.]
- [Szeg] = BÁLINT SÁNDOR 1957. *Szegedi szótár* 1–2. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- [Széks] = SÁNTHA ATTILA 2004. *Székely szótár.* Kézdivásárhely, Havas Kiadó.
- [Székt] = SÁNDOR MIHÁLYNÉ NAGY GABRIELLA 1993. *Székely tájszavak.* Budapest, ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvújrási Tanszék – Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
- [Szu] = MAZURKA KÁROLY 2008. *Szuhogyi palóc tájszótár.* Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság – Tinta Könyvkiadó.
- [Tall] = GÁGYOR JÓZSEF 2003. *Tallói szótár.* 1–2. Pozsony, Madách-Posonium.
- [Úmts] = B. LŐRINCZY ÉVA főszerk. – HOSSZÚ FERENC szerk. 1979–2010. *Új magyar tájszótár.* 1–5. Budapest, Akadémiai Kiadó.